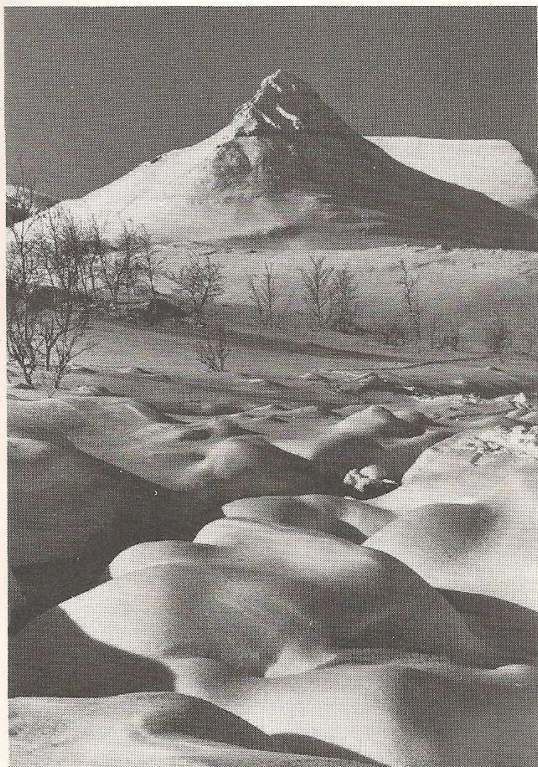

PÅ SVENSKEGRENSEN 1944

«Peltsatoppen» i vinterprakt.

Foto: Erling Heggelund.

Vi var flere fra Signaldalen, Bardu og Målselv som lå inne ved grensen det siste krigsåret 1944/45. En del av oss var i Sverige fra før, andre kom direkte fra Norge og ble på basene som var opprettet.

Jeg for min del fikk innkalling til Stockholm først i august 1944. Det var daværende kaptein Kyllingmark som hadde kontor ved legasjonen i Stockholm. Han spurte rett ut om jeg hadde lyst å bli med til grensetraktene i nord, han skulle sende endel karer nordover dit, og foretrakk å ha kjentfolk med. Eyolf og Nils Rognli fra Signaldal var allerede på plass oppe på Peltsastugan.

Det var ikke nei i min munn, og etter noen dagers forberedelse med innkjøp av diverse utstyr, gikk vi tre mann på toget «norrut»: Det var Per Clausen (alias Bjørnar Valberg), Nils Jakobsen (Kristian Pedersen) og Alf Jensen (undertegnede).

Fahle Isberg, løytnant i det svenske etterretningsvesen, var vår reiseleder. Vi hadde egen kupé på toget hele veien, og etter at vi forlot Boden, måtte vi pent holde oss på kupéen og ikke komme i kontakt med andre reisende, da hele Nord-Sverige var forbudt område for utlendinger.

Nåvel, vi fulgte toget til Torneträsk stasjon, og dro derfra opp til «Kari», hvor jeg hadde vært tidligere (februar - april - 44). Planen var at derfra skulle vi va over Leinavatnet, og så følge grensen nordover til Peltsa, eller «Mons» som basen senere ble kalt. Men vi slapp å

vasse Leina denne gang: Da vi kom ned til vatnet, lå det en lapp med motorbåt der og satte garn. Vi ropte, og han kom inn til land. Vi spurte om han kunne skysse oss over og innerst i Storbukta. Joda, og jeg husker ennå at han skulle ha 20 svenske kroner for turen. Det syntes vi var billig, for han sparte oss for flere kilometer i ulendt terreng. Lappen hette Johann Svonni — og var fra Vuosko lappeby ved østenden av Leinavatnet.

Ja, vi stakk ut kursen mot grenserøs 283, tvers over Gaiseluokta. Da vi hadde passert Gamaselva, begynte det å mørkne, så vi slo leir ikke langt fra elva. Da vi våknet, var det lys dag. Så fikk vi se noen små trekors omkring oss. Og på disse var det innskjørt lappiske navn. Det var meningen vi skulle ha oss frokost før vi startet, men Kristian Pedersen sa nei. Hvis dette var en kirkegård, ble ikke han et minutt lengre her. Kristian var helgelending, og som helgelendinger flest — litt overtroisk. (— Ja Kristian, hvis dette kommer på trykk og du leser det, tilgir du meg sikkert en liten spøk!)

Og resultatet ble at vi alle pakket sekkene og gikk et lite stykke før vi rastet. Men vi var enige om at vi hadde sovet godt om natta.

En gang senere nevnte jeg dette for Hjalmar Stöckel i Kattavuoma, og da sa han: «Ja, nog er det riktigt at det finns en gamal lappisk kyrkogård der uppe».

Vi hadde forøvrig en pussig opplevelse til denne dagen: Som en av de få ganger denne høsten, tyknet det til med skodde og litt regnyr. Ja, tåka lå så tett at den som gikk bakerst, gikk med kompasset og korrigererte kursen. Dette varte vel en to — tre timer, og så fikk vi se et stort vatn. Fram med kartet for å se hva dette var. Nei, dette stemte ikke, nå hadde vi kommet på avveie! Mens vi diskuterte, letnet skodda litt, og så avslørte det kjempestore vatnet seg til å være nærsagt en liten pytt. Skodda fortsatte å lette, og da fikk vi øye på grenserøysa, vel hundre meter fra oss. Joda, det var grenserøs 283, og da ble vi enige om at kompasset skulle vi stole på en annen gang også!

Siden gikk det greit. Vi overnattet en gang til ved Bartal, eller Genesaret sjø, som Eyolf kaller det. Dagen etter, 17. august 1944, ankom vi Peltsa.

Schäferhunden «Roggy», Erling Heggelund og Erling Skogstad på tur til «Kari». Til høyre vindmølla som skaffet oss elektrisk lys på «Peltsastugan».

Peltsa.

De første dagene på Peltsa gikk til rekognosering i nærområdene, og henting av proviant og forsyninger som var kommet opp til Mokkavuoma. Det kom også flere folk opp, disse var: Torbjørn Lien (fra Majavatn), Lars Solberg (fra Bergen), Anders Nyheim, Jacob Ingebrigtsen, Odd Knutsen og Karl Kristoffersen — alle fra Målselv. Sistnevnte som var løytnant i det norske forsvar, var også utpekt til sjef på basen.

Det var særlig fint vær hele høsten i 1944. Ja, vi fikk faktisk ikke snø der inne før like under jul. Eyolf hadde noen garn inne ved Store Rosta, og disse hentet vi og fisket i Leirvatnet og på Doibala.

Det var ikke små fiskebører vi hentet «hjem» på disse turene. Vi satte også opp ei vindmølle slik at vi hadde elektrisk lys på hytta.

Senere på høsten ble det også rype og haresteik på menyen, og vi stortrivdes alle mann. Apropos ryper, så var Eyolf og Nils Rognli noen kløppere til å lage rypesteik. Kokkedagene gikk ellers på omgang, og hvis det var noen sure fjes å se noengang, så var det vel når man hadde kokkedag.

REKOGNOSERING TIL NORGE

Etter et par uker, jeg tror det var først i september, kalte Karl Kristoffersen fire av oss inn på rommet sitt: Det var Lars Solberg, Torbjørn Lien, Odd Knutsen og meg. Han bad oss ta en rekognoseringstur nedover til Devdis, og så skulle vi ta med noe utstyr og finne et høvelig sted å legge ut et depot. Jeg skulle være kjentmann på turen.

Vi startet en tidlig morgen og gikk langs grensen forbi Moskavatnet. Der krysset vi Rostaelva og la kursen mot Aslaks karet. Gjennom Aslaks karet går det en sti — som vel brukes av turgåere den dag i dag. Men vi gikk ikke stien, vi gikk nærmere Likka og forbi noen små vatn som ligger der. For hvis det var andre i fjellet, så brukte vel de stien, regnet vi med. Vi fortsatte videre over Sovre og nedt til Devdis.

I vestenden av Devdis hadde lærer Lars Tolgensbakken ei hytte. Under hytta var det murt en fin gråsteinsmur. Vi plukket ut noen steiner og la et par soveposer, en primus, parafin og en del tørrproviant av engelsk og amerikansk merke. Vi murte pent igjen etter oss, og trodde vi hadde funnet et ideelt gjemmested. Men det vi ikke visste, var at under hytta hadde

Tolgensbakken en liten kjeller, med kjellerluke i golvet. Senere på høsten rekvirerte tyskerne hytta til sine patruljer, og resultatet var at tyskerne fant depotet vårt. Tolgensbakken ble tatt i forhør og arrestert, og satt på Krøkebørsletta til krigen sluttet.

Jeg var nokså lei meg for dette, men da jeg etter krigen snakket med Tolgensbakken, sa han at det skulle jeg ikke være, han var igrunnen bare stolt over at han hadde vært i tysk fangenskap.

Etter utlegginga av depotet, returnerte Lars og Torbjørn. Odd og jeg fortsatte ned til bygda. Vi gikk over Ulebergskaret og kom ned like ved Uleberg. Der ventet vi til det ble mørkt om kvelden, og så «lånte» vi en båt over Divielva. Der lå flere båter, så vi regnet med at den lånte båten kom vel på plass igjen. Jeg husker også at jeg i skumringen var frampå nepelandet til Edvin Uleberg og stjal noen neper. Jeg «tilstod» forresten dette til han en gang seinere, og jeg tror nok han forlengst har tilgitt meg.

Å få kontakt nede i bygda på slike turer, kunne iblant være vanskelig. Men det gikk greit denne gangen. Jeg hadde vært hjemme et par ganger tidligere på året, i mars—april, og min svoger, Eilif Sundklakk, ble ikke så overrasket da jeg hadde lagt meg bak en bråte, kanskje 100 meter fra husene.

Jeg lå ei god stund bak bråten før jeg fikk se han ute på gårdsplassen. Jeg plystret et signal — og så at han gjorde et lite tegn med handa. Men han gikk inn i huset igjen. Etter ei stund kom han ut med kurs for meg. «Jeg skjønnte med det samme at det var deg», sa han, «men jeg måtte forvise meg om at ingen fikk mistanke om at jeg gikk hit».

Han fikk varslet kontaktene våre, som vi møtte på avtalte steder. Denne gangen var det Birger Stenersen, Steinar Ingebrigtsen og Johan Solbergnes vi særlig ønsket kontakt med. Steinar og Birger hadde alltid nytt om de tyske troppeenhetene som kom, eller passerte gjennom bygda.

Om denne høsten, da den store tilbaketrekningen fra Finland foregikk, var det alltid snakk om forflytninger eller økning av tyske tropper.

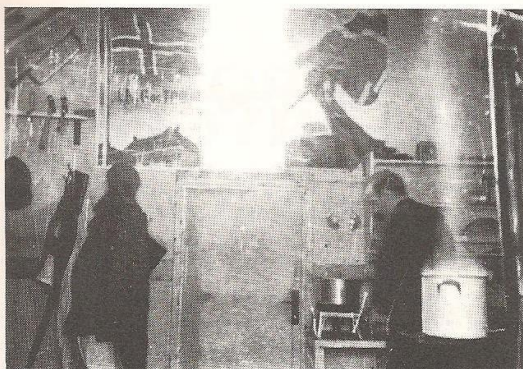
De kunne også fortelle om hvor tyskerne hadde sine

Fra venstre:

Egil Egedius, Kristian Pedersen, Erling Skogstad, Anders Nyheim, Erling Heggelund, Jacob Hansen (?), Dr. Olav Gulli, Torbjørn Lien.

JULAFTEEN PÅ «PELTSA» 1944. Kokker for dagen: Anders Nyheim og Erling Heggelund. Foto: Sem-Jacobsen.

Inne i hytta.

lager av drivstoff, matvareforsyninger osv. Johan Solbergnes syklet opp til Sørmo i Bardu for å varsle Odds forlovede om at hun kunne bli med til Sverige, men hun avsto. Jeg tror nok Odd var litt skuffa da hun ikke kom — —.

Turen tilbake kunne ha blitt mer dramatisk. Tyskerne hadde begynt å sende patruljer innover mot grense-traktene denne høsten. Vi fulgte samme rute tilbake, «lånte» båt ved Uleberg, og fortsatte forbi Devdis. Steinar hadde dagen i forveien varslet at ruta var klar. Det var ikke sendt noen tysk patrulje inn Rostadalen eller mot Devdistraktene.

Men det som verken Steinar eller vi visste, var at samme dag vi startet tilbaketuren, startet også tyskerne. De gikk inn Rostadalen og kom tilbake over Aslaks karet, og hadde slått opp telt øverst i Devdisdalen. Vi hadde vært dum nok til å følge stien innover Devdisdalen.

Terrenget er nokså kupert her. Plutselig, da vi kom opp en bakketopp, fikk vi øye på et ganske stort, blågrått telt, ca. 100 meter borte. Et ovnsrør som stakk ut, kom det røk ut av. Vi så ingen ute, men vi var rask å komme oss tilbake og ned mot Devdiselva, der vi vasset over. Så la vi om kursen til Chaussi og videre ned Derta til Store Rosta. Der krysset vi grensen igjen, og dagen etter var vi på Peltsa. Men omveien hadde gitt oss et døgnns forsinkelse.

DAGLIGLIV PÅ PELTSASTUGAN

Jeg har tidligere nevnt at det i 1944 var en særlig fin høst. Det var vel og en av grunnene til at vi trivdes så godt oppe på fjellet. Jakt, fiske og friluftsliv var midt i blinken for «freske» karer. Vi grov også ut stillinger ved hytta. Blant annet grov vi ut en tunnel fra ei luke i golvet i Peltsahytta, slik at vi kunne ta oss ut om vi skulle bli overrasket.

Et tysk fly hadde den leie uvanen at det passerte lågt omtrent rett over hytta de første dagene. Det kom vel fra Bardufoss og rett opp Rostadalen — og fløy over svensk område til Finland. Vi skjøt noen maskinpistolsalver etter det — uten at det gikk i bakken, men etter noen dager ble det ihvertfall borte.

En del flyktninger kom vi også borti. Nå var det slik at flyktninger som kom over Rostadalen, passerte ikke oss på Peltsastugan. Øverst oppe deler Goummadal, som fører ned til Mokkaouma — seg i to, et søndre og et nordre dalføre. Peltsastugan ligger øverst i den nordre dalen, og flyktningene som kom over Rostadalen, passerte naturlig gjennom søndre dal. Der var

det under krigen et par lappegammer, hvor vi la ut depot med hermetikk og en del klær.

Derimot de som kom over Signaldalen, passerte der vi lå.

Jeg husker godt da evakueringsordren for Signaldalen, Kittdalen og Lyngenområdet kom, da hadde vi rene «invasjonen» på Peltsa. Ei natt, 19. - 20. november 1944, vet jeg det overnattet mellom 70 og 80 personer i Peltsastugan. Ja, det lå fullt i alle køyer og tett i tett på golvet. Vi som hadde godt utstyr — reinskinnsoveposer — sov ute.

Det merktes på matforsyningene våre etter slike besøk. Vi hadde faktisk bare knekkebrød og margarin et par dager før vi fikk opp nye forsyninger.

En dag vi var på partrulje mot grensen, traff vi på et par østerrikere. De hadde desertert og ville til Sverige. De hadde vært ute i flere døgn, og var temmelig forkomne. Blant annet hadde de forfrosset beina — slik at de måtte amputere flere tær da de omsider kom til svensk sykehus.

Vi traff også på en tysker engang. Han kom imot oss med en brukket bajonett løfta i den ene handa. Flere ganger ropte han: «Tod über Hitler — Tod über Hitler!» Jeg husker han hadde den brune uniformen som organisasjonen Todt brukte. Vi loste han videre ned til Mokkaouma, der svenskene tok seg av han.

Kaptein Kyllingmark, som iblant var oppe på basen, var den egentlige sjefen vår. Han skriver i boka si at han var veldig spent på hvordan det ville gå med de karene han hadde sendt opp — blant annet til Peltsa. Etter det han skriver, ble han positivt overrasket.

Etterhvert som det kom flere folk til, var det jo med svært ulik bakgrunn for den enkelte. Men samarbeidet gikk fint, sjøl om vi bodde trangt — ofte to mann i hver køye. Jeg kan ikke huske at det var gnisninger i det hele tatt. Hard fysisk aktivitet ute i frisk luft, gjorde at vi sovna raskt når vi gikk til køys.

Jeg må likevel si at fjellvante karer med praktisk innsikt, som til eksempel brødrene Rognli, hadde stor betydning. Lokalkjennskap i terrenget var sjølsagt også en stor fordel — særlig på turer inn i Norge.

En ting var også klart — målet var det samme for alle: — Å få vende tilbake til et fritt Norge.

Øverbygd, september 1983
ERLING HEGGELUND

Magnus Skog og Oddleif Skogstad fører kjørereinene nede i Laimolathi.